

10. Чембержі М.І Реформування освіти: ідеї та практичні шляхи // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5т. – Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. – К.: К.: Педагогічна думка, 2012.- С. 387-396.

Отримано 20.05.2015 р.

УДК 159.923.33

Михайленко Ю.С.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут післядипломної освіти, студентка

ВПЛИВ ТИПУ БАТЬКІВСЬКОЇ СІМ'Ї НА РІВЕНЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Доведено важливість вивчення феномену самоактуалізації; виявлено наявність впливу типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації особистості; проаналізовано особливості самоактуалізації осіб, вихованих у сім'ях різних типів; обґрунтовано необхідність пропаганди повної сім'ї як важливого чинника розвитку самоактуалізації особистості та психологічної підтримки неповної сім'ї.

Ключові слова: самоактуалізація особистості, батьківські сім'я, повна сім'я, неповна сім'я, самоприйняття, самоповага

Доказана важність изучения феномена самоактуализации; выявлено наличие влияния типа родительской семьи на уровень самоактуализации личности; проанализированы особенности самоактуализации лиц, воспитанных в семьях разных типов; обоснована необходимость пропаганды полной семьи как важного фактора развития самоактуализации личности и психологической поддержки неполной семьи.

Ключевые слова: самоактуализация личности, родительская семья, полная семья, неполная семья, самопринятие, самоуважение

The article proves the importance of studying the self-actualization phenomenon; it reveals the impact of the parental family type on the level of self-actualization; analyses the features of self-actualization of people brought up in families of different types; justifies a necessity of promotion of a two-parent family being an important factor of self-actualization, as well as psychological support of single-parent families.

° © Михайленко Ю.С., 2015 р.

Keywords: *self-actualization, parental family, two-parent family, single-parent family, self-acceptance, self-esteem*

Упродовж останніх десятиліть сучасне українське суспільство переживає глибокі трансформації, що торкнулися усіх галузей суспільного життя. Не в останню чергу суспільні зміни позначилися на життєдіяльності сучасної української сім'ї. Відповідно до Статті 3 Сімейного кодексу України «сім'я є первинним та основним осередком суспільства; сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки». Поряд із цим існує більш філософське трактування сім'ї як складного соціокультурного явища, що є носієм культури та її елементів: цінностей, традицій, соціальних норм і правил тощо. У сім'ї відбувається виховання особистості, становлення її ціннісних орієнтацій, усвідомлення нею життєвих смислів та прагнення до реалізації своїх внутрішніх потенційних можливостей. У кризові періоди розвитку суспільства вимоги до функцій сім'ї та до якостей особистості особливо підвищуються.

Актуальність дослідження. Основними завданнями, які сьогодні ставить суспільство перед сучасною людиною, є розкриття власних здібностей і талантів, ствердження своєї унікальності та досягнення успіху у житті. Саме цей запит на індивідуальність, на виокремлення себе із «сірої маси» натовпу спонукає особистість до самоактуалізації, а сучасну сім'ю – до створення оптимальних умов для реалізації закладеної у кожному індивіді природної потреби у саморозвитку та самоактуалізації.

Поняття «самоактуалізація» є одним із центральних у напрямі гуманістичної психології. Дослідженням цього питання займалися К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, К.Г. Юнг, В. Франкл, А. Адлер, Е. Еріксон, Г. Олпорт, Е. Шостром, Д.А. Леонтьєв та інші. Зазвичай у науковій літературі поняття самоактуалізації розглядається у достатньо широкому контексті: як прагнення людини до найповнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей, як безперервна реалізація потенцій, здібностей і талантів [4, с. 30], як звершення своєї місії або покликання, долі, як усвідомлення і прийняття своєї початкової природи та невпинне прагнення до інтеграції особистості. Крім того, в сучасній науковій літературі самоактуалізація найчастіше розглядається в контексті гендеру, окремих психічних станів та властивостей особистості, вивчається самоактуалізація верств населення, що можуть викликати особливе занепокоєння, дуже багато наукових праць присвячено вивченню самоактуалізації педагогів, самоактуалізації в інших професійних сферах тощо [1, с. 258-312].

Останнім часом наукова спільнота тільки починає звертати увагу на роль сім'ї у процесі становлення життєвих домагань, розвитку мотивації молоді до досягнення життєвого успіху та впливу сімейного виховання та рівень самоактуалізації, проте теоретичних та практичних напрацювань у цій царині недостатньо, чим і обумовлена актуальність дослідження.

Мета дослідження: визначити особливості впливу типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації особистості. Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні завдання:

1. Здійснити аналіз джерел з проблеми дослідження.
2. Емпірично дослідити та проаналізувати особливості впливу типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації особистості.
3. Визначити напрями подальшої наукової роботи з даної теми.

Проблематика сім'ї, її соціально-психологічні характеристики, що пов'язані з динамікою сімейних відносин, особливостями їх впливу на розвиток особистості дитини, надання психологічної допомоги сім'ям у важких ситуаціях є стабільно актуальною у психологічній науці від початку ХХ ст. Питання типології сімей, їх специфіка, основні проблеми та види психологічної допомоги перебували у центрі уваги багатьох видатних і відомих психологів: А. Адлера, Е. Берна, М. Боуена, Л. Виготського, Е. Еріксона, В. Сатир, А. Фройд, З. Фрейда, К. Хорні, К.Юнга та ін. Їх дослідження стали теоретичною й методологічною базою фундаментальних і прикладних розробок проблематики сім'ї у вітчизняній психології, здійснених О.І. Бондарчуком, Ю.В. Борисенком, В.Н. Дружиніним, О.І. Захаровим, Є.Г. Ейдемільером, Д.І. Ісаєвим, Г.С. Костюком, І.С. Коном, Т.М. Титаренко, В.М. Целуйком, Н.В. Чепелевою та ін.

Сім'я виступає домінуючим інститутом у формуванні особистості дитини. Причому на формування особистості має позитивний вплив тільки та сім'я, яка допомагає дитині відчувати себе рівноправним членом сімейного колективу, де її люблять, де вона має власні права і обов'язки, та де до її потреб ставляться з розумінням. Саме в таких сім'ях діти найбільше цінують поради і допомогу батьків, наслідують їх особистий приклад. В умовах нормальної атмосфери сімейного виховання дитина виростає доброзичливою, гуманною, врівноваженою, здатною до співчуття, оптимістичною, з почуттям гумору, має тверді етичні правила, дотримується загальнолюдських цінностей. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління [2, с. 54].

Провівши узагальнення основних положень, викладених у психолого-педагогічній літературі різних років, можемо зробити висновок, що саме сім'я як первинне середовище та основний чинник формування особистості є тим середовищем, у якому відбувається виховання та формування мотиваційно-потребнісної, ціннісно-сислової та функціонально-регулятивної сфер життя особистості, тобто саме сім'я є тим мікросоціумом, у якому формується прагнення особистості до самоактуалізації [3, с. 107].

Дослідження особливостей впливу типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації особистості проводилося у три етапи. Вибірка становила 75 осіб (37 чоловіків і 38 жінок) у віці від 19 до 29 років, з них 36 досліджуваних із неповних сімей, 39 досліджуваних із повних сімей.

На першому етапі було проведено анкетування досліджуваних. Анкету було розроблено самостійно на основі опитувальника «Аналіз сімейних взаємин» (Методика АСВ) (Е.Г. Ейдемільер, В.В. Юстицькіс). Анкета допомагає прояснити основні особливості структури батьківської сім'ї досліджуваних, прийнятий у сім'ї розподіл обов'язків, виховання самодисципліни дитини, та загальне бачення досліджуваним ролі батьків у наданні йому матеріальної та моральної допомоги під час проживання у батьківській сім'ї.

На другому етапі було проведено дослідження рівня самоактуалізації особистості з використанням самоактуалізаційного тесту (САТ) (адаптація Ю.Є. Альшиною, Л.Я. Гозманом, М.В. Загікою, М.В. Кроз опитувальника особистісних орієнтацій Е. Шострома).

На третьому етапі дослідження проаналізовано вплив типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації, виконано аналіз отриманих показників за різними шкалами та визначено основні напрямки подальшої наукової роботи.

За допомогою процедури крос-табуляції в статистичній програмі «SPSS» проведено аналіз анкетних відповідей досліджуваних з повних/неповних сімей, за результатами якого було виявлено наступне.

Представники повних сімей дали більше позитивних відповідей на питання, що стосуються факту надання батьками допомоги, підтримки, задоволення матеріальних потреб, ніж досліджувані з неповних сімей. Можемо припустити, що причиною цього є те, що особи, які виховувалися у повних сім'ях, в цілому з плином часу сприймають атмосферу, що панувала в сім'ї, як більш надійну, вони позитивно оцінюють участь батьків у власному житті, не вважають, що їх дитинство було чимось обділене (активною матеріальною чи моральною участю батьків у їх житті), на противагу досліджуваним із неповних сімей, більшість з яких (89%) заявили, що в цілому вважають свої дитинство/підлітковий вік багатими на життєві труднощі, які можна було б легше подолати, якби у батьків була можливість і бажання втрутитися у справи дитини. На питання, чи доручали їм батьки виконання складних і важливих завдань, більше досліджуваних із неповних сімей відповіли ствердно (41%), при цьому лише 27% представників із повних сімей дали ствердну відповідь, що також підтверджує загальний тезис про велику насиченість життя дітей у неповних сім'ях ситуаціями, у яких на їх плечі покладається необхідність брати на себе виконання відповідальних завдань. За результатами анкетування було встановлено, що у повних сім'ях дітей більше готували та прищеплювали до думки, що вони мають покладатися на себе у будь-яких життєвих ситуаціях, а не шукати підтримки ззовні, мають бути самостійними, незалежними від інших (64%). 3-поміж досліджуваних із неповних сімей ствердну відповідь дали тільки 42% респондентів. При цьому нами було виявлено, що навіть серед тих, хто має низький рівень самоактуалізації, чоловіки більш схильні брати на себе відповідальність і покладатися на власні сили, аніж жінки ($K_{ac} = 0,64$). Ми можемо пояснити це тим, що за статистикою в Україні більшість

неповних сімей – це материнські сім'ї, а жінки в силу соціально-економічних обставин більше схильні до залежної позиції, більше тяжіють до пошуку опори, до перекидання відповідальності на чийсь плечі, на зовнішні обставини (екстернальний локус контролю), і таким чином передають цю життєву філософію та модель поведінки власним дітям, особливо дочкам.

Отримані нами результати дослідження загального рівня самоактуалізації за методикою САТ представлено нижче на рисунках 1 і 2.

Як бачимо, більшість досліджуваних із неповних сімей мають низький загальний рівень самоактуалізації (42%), у той час як ті досліджувані, що виховувалися у повних сім'ях, мають переважно середній та високий рівень самоактуалізації (по 30%). При цьому чверть досліджуваних із неповних сімей продемонстрували низький рівень самоактуалізації, що виходить за межі статистичної норми, а 23% досліджуваних, що виховувалися у повних сім'ях, показали результат, що значно перевищує статистичну норму (понад 70%). Е. Шостром називав такий показник «псевдосамоактуалізацією». Граничні значення свідчать про занадто сильний вплив на результати фактора соціальної бажаності або про прагнення досліджуваних виставити себе у найбільш сприятливому світлі. На нашу думку, такий показник, оскільки він отриманий саме у вибірці досліджуваних із повних сімей, може свідчити про їх підвищену самовпевненість, підвищену планку життєвих домагань, бажання здаватися ще кращими.

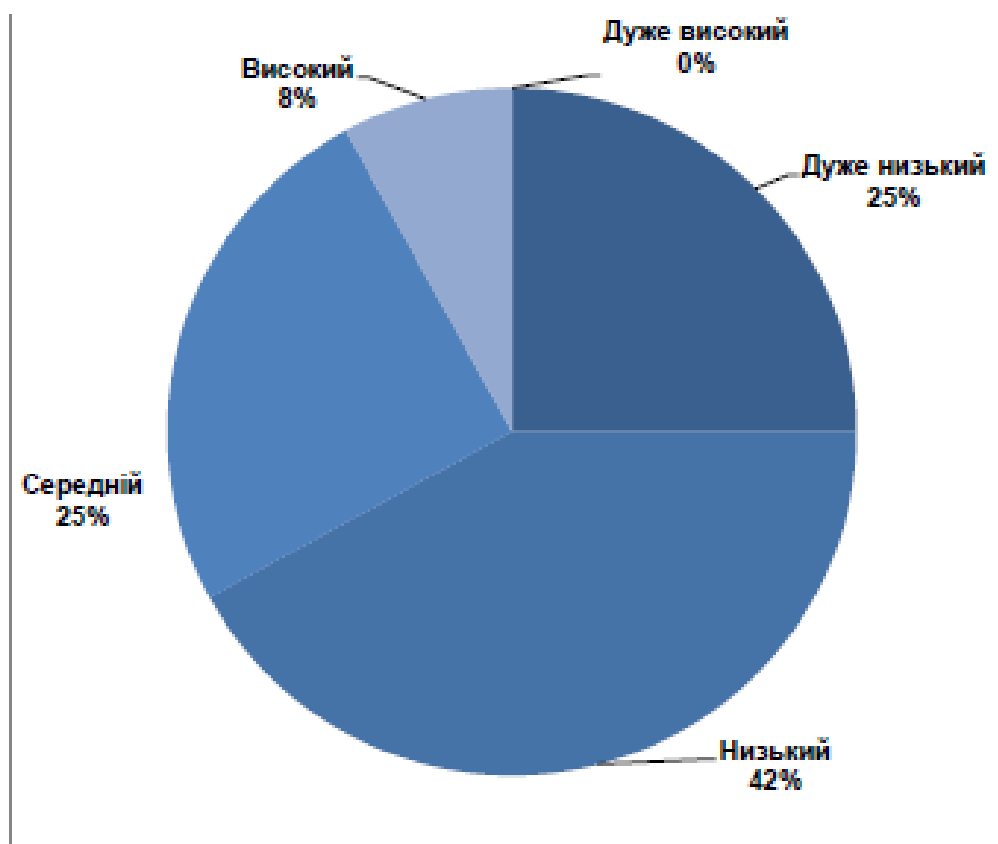

Рисунок.1. Загальний рівень самоактуалізації досліджуваних із неповних сімей

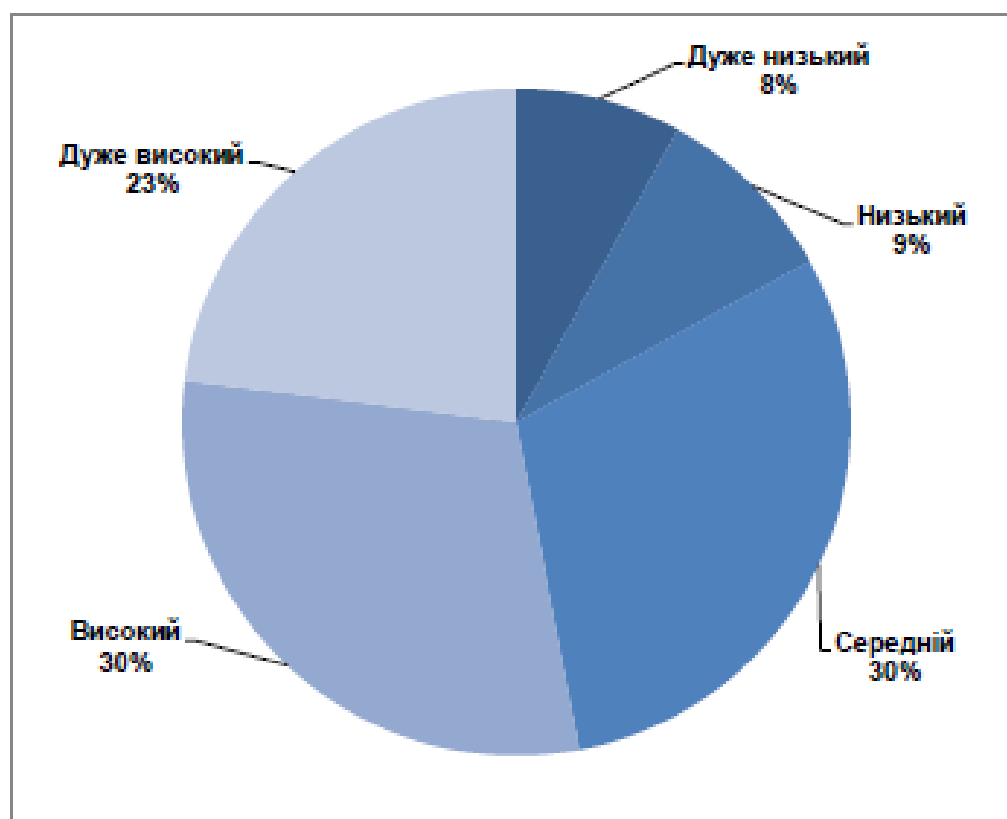

Рисунок 2. Загальний рівень самоактуалізації досліджуваних із повних сімей

У таблиці 1 представлено деталізовані результати проведеного дослідження за кожною зі шкал тесту.

За результатами самоактуалізаційного тесту також було виявлено чітку залежність між типом сім'ї, у якій виховувався індивід, та його рівнем самоактуалізації. Так, на основі вибірки було встановлено, що ті, хто виховувався у неповній сім'ї загалом мають нижчий рівень самоактуалізації, у порівнянні з представниками повних сімей. Учасники дослідження із неповних сімей мають дуже низький рівень самоактуалізації за шкалами «Гнучкість поведінки», «Самоповага», «Самоприйняття» та «Креативність» порівняно з учасниками із повних сімей. Низька гнучкість поведінки свідчить про те, що особам, яких виховував один із батьків (переважно мати), притаманний догматизм, що виявляється в тому, що вони схильні дуже жорстко дотримуватися загальних принципів, не підлаштовувати їх під кожну конкретну ситуацію та під власні інтереси і потреби, адже гнучкість поведінки формується і тренується у дитини, коли вона споглядає та наслідує манеру взаємодії батьків, а в неповних сім'ях діти були позбавлені такої можливості. Зважаючи на те, що учасники із неповних сімей мають середній рівень самоактуалізації за шкалою «Ціннісні орієнтації», а шкали ціннісних орієнтацій і гнучкості поведінки, доповнюючи одна одну, утворюють блок цінностей, ми можемо зробити припущення, що незважаючи на явну ригідність поведінки, до якої схильні люди, що виховувалися у неповних сім'ях, у них є чітке розуміння, нехай поки що і на

теоретичному рівні, тих цінностей, які притаманні особистостям, що самоактуалізуються, а отже є велика вірогідність, що за сприятливих обставин та за дієвої мотивації ці теоретичні знання отримують практичне втілення.

Таблиця 1 - Рівні самоактуалізації досліджуваних із повних і неповних сімей за окремими шкалами тесту САТ

Шкала	Середнє значення (у %) для представників неповних сімей	Середнє значення (у %) для представників повних сімей
1	2	3
Базові шкали		
Орієнтація в часі	31 ↓	57
Шкала підтримки	35 ↓	49
Додаткові шкали		
<i>Блок цінностей:</i>		
Ціннісні орієнтації	48	61
1	2	3
Гнучкість поведінки	29 ↓	45
<i>Блок почуттів:</i>		
Сензитивність	31	47
Спонтанність	32	44
<i>Блок самосприйняття:</i>		
Самоповага	28 ↓	39
Самоприйняття	25 ↓	53
<i>Блок концепції людини:</i>		
Шкала уявлень про природу людини	48	51
Шкала синергії	34	52
<i>Блок міжособистісної чутливості:</i>		
Шкала прийняття агресії	33	48
Шкала контактності	37	42
<i>Блок ставлення до пізнання:</i>		
Шкала потреби у пізнанні	54	41
Шкала креативності	29 ↓	38

Низький рівень самоактуалізації учасників дослідження, що виховувалися у неповних сім'ях, за шкалами «Самоповага» та «Самоприйняття» можна пояснити тим, що неповна сім'я у момент свого виникнення дуже часто стикається з таким гостро негативним явищем як зрада. Вихід одного з батьків із сімейної системи може сприйматися дитиною (особливо у дошкільному та молодшому шкільному віці) як зрада, що породжує недовіру до оточуючого світу. А, як відомо, джерелом самоповаги є базова довіра до світу і до себе.

Відповідно до отриманих результатів дослідження учасники з неповних сімей загалом мають низький рівень самоактуалізації за шкалою «Креативність» (29%), що свідчить про слабкий творчий потенціал. Ті ж, хто виховувався у повних сім'ях, мають середній рівень самоактуалізації за цією шкалою (38%), на основі чого можемо говорити про наявність у них сильніше розвиненої творчої спрямованості особистості. Результати за цією шкалою сильно корелюють з показниками за шкалою «Гнучкість поведінки», тому розвиток креативності надзвичайно важливий для осіб, що прагнуть самореалізуватися, досягти поставлених цілей. Особам, що виховувалися у неповних сім'ях, необхідно в першу чергу спрямовувати зусилля на розвиток саме актуальної креативності, оскільки креативність у руслі самоактуалізації є природною тенденцією до особистісного балансу та психічного здоров'я. А. Маслоу стверджував, що креативність – це якість, яку можна застосувати до будь-якої життєвої задачі. Таким чином, працюючи над розвитком креативності індивід здатен підвищити свої показники за шкалами спонтанність, прийняття агресії, контактність та підтримка, а отже і підвищити загальний рівень самоактуалізації.

Висновки. На сьогоднішній день вивчення самоактуалізації особистості є надзвичайно актуальним, що зумовлено, перш за все, особливостями сучасного стану нашого суспільства, в якому зроблений акцент на розвиток особистості. Потреба самоактуалізації найбільш актуалізується саме у віці ранньої та середньої молодості. Саме тоді у свідомості особистості постають питання сенсу життя та власного призначення. Однак, під впливом різних обставин вона може переживати ряд соціальних страхів, набутих у різні проміжки життя, та які певним чином впливають на самоактуалізацію, особистісний ріст та розвиток. Серед факторів, які впливають на розвиток та взаємодію особистості з дійсністю, особливе місце займає її сімейне виховання. Особливості виховання впливають на розвиток особистості протягом онтогенезу, зокрема, на рівень та особливості її самоактуалізації.

Проведене нами емпіричне дослідження впливу типу батьківської сім'ї на рівень та психологічні особливості самоактуалізації особистості показало, що діти, які виховувалися у повних сім'ях в подальшому мають вищий рівень самоактуалізації за всіма шкалами, порівняно з тими, кого виховували у неповній сім'ї. У представників неповних сімей особливо низький рівень самоактуалізації було виявлено за шкалами «Гнучкість поведінки», «Самоповага», «Самоприйняття» та «Креативність».

З огляду на це видається надзвичайно актуальною подальша розробка та донесення до цільової аудиторії психологічних рекомендацій щодо виховання дітей у неповних сім'ях, оскільки саме вони входять до групи ризику та в них менше шансів для розвитку особистості з високим рівнем самоактуалізації. Беручи до уваги, що за статистикою більшість неповних сімей в Україні становлять неповні материнські сім'ї, та зважаючи на відмінності виховних ролей матері та батька, такі психологічні

рекомендації має бути подано окремо для матері, що залишається з дитиною, та для батька, що проживає відокремлено від сім'ї.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Мотивация и личность / Пер. А.М. Татлыбаевой. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
2. Повалій Л.В. Виховання підлітків у неповній сім'ї: навч.-метод. посібник / Л.В. Повалій; АПН України, Ін-т пробл. виховання. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 104 с.
3. Снігур Л.А. Проблема самоактуалізації особистості в умовах соціально-економічних змін / Л. А. Снігур // Наука і освіта. – 2008. – № 8/9. – С. 107-111
4. Соловых О.В. О теоретических аспектах самоактуализации личности // Вестник ОГУ. – 2011. – № 6 (125). – С. 25-31

Отримано 20.05.2015 р.

УДК 378.4.091.3:[811.111'271.12'42:001]

Патієвич О.В. ^{Д°}

Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів

МЕТОДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПИСАННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ СТУДЕНТАМИ МАГІСТРАТУРИ

Стаття присвячена вивченню основних труднощів, які постають перед студентами магістратури природничого фаху у формуванні компетентності в стилістично нормативному науковому писемному мовленні. Розкривається сутність ключових понять дослідження, аналізується ряд найчастотніших потенційних лінгводидактичних, предметних, логіко-формальних, лексико-фразеологічних та граматичних труднощів відповідно до освітніх стандартів сьогодення. Визначено і обґрунтовано структуру згаданих категорій, розглянуто основні складові існуючих труднощів та запропоновано чинники для їх подолання.

Ключові слова: *стилістично нормативне наукове писемне мовлення, міжстилеве взаємозмішання, потенційні труднощі,*

° © Патієвич О.В., 2015 р.